

Odgovori pacijenata i zdravstvenih radnika u Republici Hrvatskoj na Prijedlog nacрта zakona o pravima, obvezama i odgovornostima pacijenata – pilot-istraživanje

mr. sc. Đula Rušinović-Sunara, mr. sc. Gina Lugović, prof. dr. sc. Biserka Belicza, dr. sc. Ljubomir Radovančević, Janja Liović, dr. med.

Hrvatska udruga za promicanje prava pacijenata, Split

Hrvatska udruga za promicanje prava pacijenata nevladina je i neprofitna organizacija stručnjaka (liječnika i drugih zdravstvenih djelatnika, pravnika, sociologa, psihologa, etičara, ekonomista i dr.) i građana okupljenih u promicanju prava pacijenata. Udruga je osnovana u ožujku 1999. godine, te od tada glasno progovara u javnosti jasno ukazujući na kršenja ljudskih prava kada su u pitanju pacijenti, a s ciljem uspostave zakonskih rješenja zaštite prava pacijenata. U cilju provjere razine informiranosti o pravima pacijenata volonteri Udruge proveli su tijekom veljače i ožujka 2004. u nekoliko gradova u Hrvatskoj terensku anketu čiji su rezultati ukazali na nedovoljnu informiranost o tom važnom pitanju, te na značajnu potrebu za edukacijom o pravima pacijenata od svih profila zdravstvenih radnika do najšire javnosti

Hrvatska udruga za promicanje prava pacijenata (Udruga) osnovana je u ožujku 1999. te od tada glasno progovara u javnosti, prvi put u Republici Hrvatskoj, jasno ukazujući na kršenja ljudskih prava kada su u pitanju pacijenti, a s ciljem uspostave zakonskih rješenja zaštite prava pacijenata. Time je Udruga dala, i daje, značajan doprinos kako zaštititi ljudskih prava uopće, tako i provedbi reforme zdravstva u Republici Hrvatskoj.

Među brojnim provedenim projektima Udruge usmjerenih na upoznavanje javnosti sa sadržajima prava pacijenata i promicanje zaštite prava pacijenata telefonsko su i pismeno savjetovanje pacijenata, organizacija i sudjelovanje na javnim tribinama, okruglim stolovima i stručnim sastancima u zemlji i svijetu koji promiču ljudska prava i problematiku prava pacijenata, tiskanje brošura, plakata i biltena, te osmišljavanje i realizacija drugih javnih prezentacija prava pacijenata na radiju, u TV emisijama, te putem članaka za stručne i dnevne tiskovine.

Tijekom 2002., uz potporu EU, izrađen je projekt kojim je grupa stručnjaka iz područja medicine, sociologije, etike i prava izradila Prijedlog nacрта Zakona o pravima, obvezama i odgovornostima pacijenata.¹ To je prvi dokument takvog sadržaja izrađen u Republici Hrvatskoj, a izrađen je uvažavajući temeljne principe i preporuke više međunarodno usvojenih akata o ljudskim pravima.²⁻⁸ Pritom se služilo i postojećim zakonima o pravima pacijenata među kojim su i zakonska rješenja iz Austrije, Mađarske, Izraela, Finske te Savezne države New York (SAD). U svrhu projekta također je napravljena javna kampanja (15 javnih tribina širom Hrvatske, 6 jednosatnih kontakt TV emisija, sudjelovanje u radijskim emisijama na temu zdravstva, otisnuto je i distribuirano 80.000 letaka, u više navrata sudjelovalo se u javnim raspravama te su dane brojne izvještaje za novinare).

Imajući praktične pokazatelje, kroz brojne direktne kontakte s pacijentima i njihove upite o pravima i načinima zaštite tih prava, u Udruzi smo pretpostavili kako je razina poznavanja prava pacijenata u Hrvatskoj niska ne samo među pacijentima već i među zdravstvenim radnicima, što nas je ponukalo na istraživanje.

U pilot-istraživanju ispitana je razina informiranosti pacijenata i zdravstvenih radnika u Hrvatskoj o pravima pacijenata. Na temelju rezultata pilot-istraživanja planirano je više istraživanje. Ujedno je ispitana upoznatost ispitanika s Hrvatskom udrugom za promicanje prava pacijenata te provedbom njenih projekata u razdoblju 1999-2004.

Ispitanici i metode

Istraživanje je osmišljeno kao terenska anketa, a proveli su je volonteri članovi Hrvatske Udruge tijekom veljače i ožujka 2004. u nekoliko gradova u Hrvatskoj: Zagrebu, Splitu, Rijeci, Šibeniku i Zadru.

Ispitanici su podijeljeni u dvije skupine: prvu su činili pacijenti (A), a drugu zdravstveni radnici (B).

Skupina pacijenata (A) odabrana je metodom slučajnog uzorka između bolesnika sa psihičkim smetnjama (a), koji su dolazili na redovite specijalističke kontrole u jednu od najvećih klinika za psihijatrijske bolesti u Hrvatskoj, KBC Rebro, Zagreb, te među gradskim stanovništvom (b) u nekoliko gradova u Hrvatskoj: Zagreb, Split, Rijeka, Šibenik, Zadar, te je gotovo jednakomjerno raspoređen broj ispitanika po gradovima. Učinjena je statistička obrada te utvrđeno kako nema značajne razlike u odgovorima psihijatrijskih (a) i nepsihijatrijskih (b) pacijenata ispitanika, što je opisano u zasebnom prikazu rezultata u TABLCI 1, a temeljem čega su odgovori 40 psihijatrijskih i 54 nepsihijatrijska pacijenta ispitanika uzeti kao odgovori jedinstvene skupine pacijenata (A).

Ispitano je N = 94 pacijenata ispitanika: 45 (47,9%) muškaraca te 49 (52,1%) žena.

U dobnoj skupini između 18 i 30 godina bilo je 14 (14,9%) ispitanika, u skupini između 31 i 50 godina 37 (39,3%), u skupini 51-70 godina 37 (39,3 %), a iznad 71 godine 6 (6,5%) ispitanika.

Prema školskoj spremi: među ispitanicima prve skupine (pacijenti) nisku stručnu spremu imalo je 13 (13,8%), srednju stručnu spremu 59 (62,8%), a višu i/ili visoku stručnu spremu 22 (23,4%) ispitanika.

Skupina zdravstvenih radnika (B) također je dobivena metodom slučajnog odabira među bolničkim zaposlenicima te zaposlenicima u primarnoj zdravstvenoj zaštiti.

Ukupno je ispitano 69 zdravstvenih radnika, od kojih je bilo 17 (24,64%) muškaraca te 52 (75,36%) žene.

U dobnoj skupini 18-30 godina bila su 3 (4,35%) ispitanika, u skupini 31-50 godina 36 (52,17%), a u skupini 51-70 godina 30 (43,48%) ispitanika.

Prema školskoj spremi, u skupini ispitanika zdravstvenih radnika srednju stručnu spremu je imalo 17 (24,64%), višu 21 (30,43%), a visoku stručnu spremu 31 (44,93 %) ispitanik.

Podaci su obrađeni u programima Statistica for Windows 2000. U statističkoj obradi korišten je hi-kvadrat test. Kao statistički značajne prihvaćene su razlike na razini 95% vjerojatnosti uz stupanj slobode 1 ($df=1$; $p</=0,05$).

Pitanja u anketnom upitniku su vrlo opširno i opisno sastavljena kako pacijenti i zdravstveni radnici ne bi krivo razumjeli upite. U uvodu ankete naveden je opis prava na obaviještenost te prava na vlastitu odluku, pristanak i suodlučivanje pacijenata onako kako je opisano u prijedlogu nacrtu Zakona o pravima obvezama i odgovornostima pacijenata.¹ Navodimo pitanja u njihovu skraćenom obliku kako su unošena u tablicu prikaza rezultata te primjer skraćivanja pitanja za potrebe ovog prikaza.

Pitanje iz ankete:

- Smatrate li kako ste u svojem dosadašnjem iskustvu korištenja zdravstvenih usluga imali priliku dobiti od svojeg liječnika i/ili drugog zdravstvenog radnika potpunu obavijest o svom zdravstvenom stanju onako kako je to opisano u izvadcima ponudnog zakonskog prijedloga u prilogu ove ankete? Skraćeni oblik za potrebe ovog prikaza:
- Jeste li dobili potpunu obavijest o svom zdravstvenom stanju?

Za potrebe prikaza navodimo skraćeni oblik postavljenih pitanja redom kako su postavljena i prikazana u tablici:

1. Jeste li dobili potpunu obavijest o svom zdravstvenom stanju?
2. Jeste li naknadno od druge osobe zatražili dodatno objašnjenje?
3. Ima li liječnik pravo samostalno uskratiti obavijest?
4. Jeste li bili podvrgnuti općoj anesteziji? – pitanje samo za pacijente
5. Ako da, jeste li dali pisanu suglasnost? – pitanje samo za pacijente
6. Smatrate li opravdanim da liječnik traži suglasnost bez prethodne informacije (obrazloženja)?
7. Jeste li čuli za Deklaraciju (o promicanju prava pacijenata)?²
8. Zna li za prijedlog Zakona o pravima pacijenata (koji je izradila stručna grupa Hrvatske udruge za promicanje prava pacijenata)?¹
9. Nabrojite dva (četiri za zdravstvene radnike) prava pacijenata?
10. Zna li za Hrvatsku udruhu za promicanje prava pacijenata?
11. Ugrožava li nacrt prijedloga ovog zakona o pravima pacijenata prava zdravstvenih radnika?
12. Je li dostupna informacija iz zdravstvenog osiguranja?
13. Postoji li sukob interesa između pacijenata i osiguravatelja zdravstvenih usluga?
14. Jeste li tražili dodatne informacije o zdravstvenom osigu-

- ranju? – pitanje samo za pacijente
15. Jeste li bili zadovoljni ponudnim odgovorom? – pitanje samo za pacijente
- Pitanja samo za zdravstvene radnike:
16. Smatrate li da pacijent dobiva pravodobnu i dostatnu informaciju?
17. Imate li kao zdravstveni djelatnik dostatnu informaciju o pravilnicima zdravstvenog osiguranja?

Cilj i svrha istraživanja

Cilj istraživanja bio je utvrditi jesu li pacijenti i zdravstveni radnici u Hrvatskoj dostatno obaviješteni, te ima li razlike u poznavanju i razumijevanju prava pacijenata između pacijenata i zdravstvenih radnika.

Također nas je zanimalo kakvu sliku o svojem udjelu u kršenju prava pacijenata imaju zdravstveni radnici.

Ujedno preispitujemo i dosadašnje rezultate rada Hrvatske udruge za promicanje prava pacijenata.

Svrha istraživanja je doprinos započetoj reformi zdravstva u Republici Hrvatskoj te predočenje potrebe znatnijeg informiranja i organizirane edukacije kako pacijenata tako i zdravstvenih radnika o ovim specifičnim pravima, a u svrhu ukazivanja na potrebe i šireg društvenog angažiranja glede prevencije kršenja prava pacijenata.

Rezultati

Rezultati istraživanja prikazani su u **TABLICAMA 1 i 2**. U **TABLICI 1** uvršteni su zasebno rezultati psihijatrijskih (a) i nepsihijatrijskih (b) pacijenata ispitanika, a u **TABLICI 2** prikazani su svi ispitani pacijenti kao skupina A, te svi ispitanici zdravstveni radnici kao skupina B.

Dobiveni rezultati ukazuju kako znatno više od polovice pacijenata (55,3%) smatra potpunom i/ili razumljivom dobivenu obavijest o svojem zdravstvenom stanju, dok među ispitanicima 44,7% pacijenata drži kako nije dobilo potpunu i razumljivu informaciju. Istovremeno zdravstveni radnici u većem postotku (56,5%) drže da oni sami nisu pružili potpunu i razumljivu obavijest svojim pacijentima, a 43,5% zdravstvenih radnika smatra kako su razumljivu informaciju pružili uvijek.

O stvarnoj nerazumljivosti dobivenih informacija indikativno govore odgovori na drugo postavljeno pitanje u anketi na koje se čak dva od tri pacijenta izjašnjava kako potraže dodatna objašnjenja. Zdravstveni radnici na to pitanje prilagođeno njima odgovaraju kako su pacijenti od njih zatražili objašnjenja o tuđoj zdravstvenoj usluzi izvan njihova radnog vremena.

Značajan broj pacijenata (67%) i zdravstvenih radnika (59,4%) smatra kako liječnik nema pravo samostalno odlučiti i uskratiti informaciju pacijentu.

Također većina, 54,3% pacijenata i 63,8 % zdravstvenih radnika, drži opravdanim da liječnik zatraži suglasnost na liječenje bez pružene informacije.

Za Deklaraciju² čulo je 87% zdravstvenih radnika, koji se čak u 91,3% izjašnjavaju kako znaju za postojanje prijedloga nacrtu Zakona o pravima, obvezama i odgovornostima pacijenata.¹

Značajno manje pacijenata je iskazalo upoznatost s postojanjem Deklaracije², za nju je čulo svega 19,1% pacijenata, a za prijedlog Zakona čulo je čak 58,5% pacijenata ispitanika.

Odgovori zdravstvenih radnika ukazuju kako ih tri od četiri zna za Hrvatsku udruhu za promicanje prava pacijenata, dok jedva da je nešto više od svakog trećeg pacijenta upoznato s radom Udruge.

Na upit o barem još dva prava pacijenata, osim navedenih o pravu na obavijest i na pristanak nakon primjerene obaviještenosti, niti jedan pacijent nije znao navesti takva dva prava. Od zdravstvenih radnika zatraženo je da nabroje četiri prava pacijenata, što također ni jedan nije učinio.

Zanimljiv je podatak kako je 11 pacijenata i 15 zdravstvenih radnika pokušalo navesti neko od prava pacijenata. Pritom su dva pacijenta bila "blizu" s točno navedenim jednim pravom, a dva zdravstvena radnika s VSS bila su "blizu" s po 2 točno navedena

Tablica 1. Rezultati psihijatrijskih (a) i nepsihijatrijskih (b) pacijenata ispitanika

Pitanje	Odgovor	Skupina (a) %	Skupina (b) %	hi	df	p: 0,05
Jeste li dobili potpunu obavijest o svom zdravstvenom stanju?	DA	27 67,5	25 46,3	3,37	1	>
	NE	13 32,5	29 53,7			
Jeste li naknadno od druge osobe zatražili dodatno pojašnjenje?	DA	23 57,5	40 74,1	2,16	1	>
	NE	17 42,5	14 25,9			
Ima li liječnik pravo samostalno uskratiti obavijest?	DA	14 35	17 31,5	0,02	1	>
	NE	26 65	37 68,5			
Jeste li bili podvrgnuti opcjoj anesteziji?	DA	24 60	36 66,7	0,20	1	>
	NE	16 40	18 33,3			
Ako da, jeste li dali pisanu suglasnost?	DA	8 33,3	15 41,7	0,14	1	>
	NE	16 66,7	21 58,3			
Smatrate li opravdanim da liječnik traži suglasnost bez informacije?	DA	20 50	31 57,4	0,25	1	>
	NE	20 50	23 42,6			
Jeste li čuli za Deklaraciju ² ?	DA	8 20	10 18,5	0,01	1	>
	NE	32 80	44 81,5			
Znate li za prijedlog Zakona ¹ ?	DA	20 50	35 64,8	1,51	1	>
	NE	20 50	19 35,2			
Nabrojite dva prava pacijenata!	DA	0 0	0 0	/	1	>
	NE	40 100	54 100			
Znate li za Hrvatsku udrugu za promicanje prava pacijenata?	DA	12 30	27 50	3,01	1	>
	NE	28 70	27 50			
Ugrožava li zakon o pravima pacijenata prava zdravstvenih radnika?	DA	10 25	10 18,5	0,25	1	>
	NE	30 75	44 81,5			
Je li dostupna informacija o pravima iz zdravstvenog osiguranja?	DA	14 35	13 24,1	0,86	1	>
	NE	26 65	41 75,9			
Postoji li sukob interesa između pacijenata i osiguravatelja zdrav. usluga?	DA	23 57,5	35 64,8	0,10	1	>
	NE	17 42,5	19 35,2			
Jeste li zatražili dodatne informacije o zdrav. osiguranju?	DA	22 55	32 59,3	0,04	1	>
	NE	18 45	22 40,7			
Ako da, jeste li bili zadovoljni ponuđenim odgovorima	DA	6 27,3	6 18,7	0,17	1	>
	NE	16 72,7	26 81,3			

Skupina (a) = psihijatrijski pacijenti, N = 40; Skupina (b) = nepsihijatrijski pacijenti, N = 54

Tablica 2. Rezultati za sve ispitanike pacijente (A) i zdravstvene radnike (B)

Pitanje	Odg.	Skupina A %		Skupina B %		hi	df	p: 0,05
		A	%	B	%			
Jeste li dobili (dali**) potpunu obavijest o svom zdravstvenom stanju?	DA	52	55,3	30	43,5	1,78	1	>
	NE	42	44,7	39	56,5			
Jeste li naknadno od druge osobe zatražili (dali**) dodatno pojašnjenje?	DA	63	67	47	68,1	0,98	1	>
	NE	31	33	22	31,9			
Ima li liječnik pravo samostalno uskratiti obavijest?	DA	31	33	28	40,6	0,69	1	>
	NE	63	67	41	59,4			
Jeste li bili podvrgnuti opcjoj anesteziji? – samo za pacijente	DA	60	63,8	-	-	7,19	1	<
	NE	34	36,2	-	-			
Ako da, jeste li dali pisanu suglasnost? – samo za pacijente	DA	23	38,3	-	-	3,27	1	>
	NE	37	61,7	-	-			
Smatrate li opravdanim da liječnik traži suglasnost bez informacije?	DA	51	54,3	44	63,8	1,12	1	>
	NE	43	45,7	25	36,2			
Jeste li čuli za Deklaraciju ² ?	DA	18	19,1	60	87	70,63	1	<
	NE	76	80,9	9	13			
Znate li za prijedlog Zakona ¹ ?	DA	55	58,5	63	91,3	19,80	1	<
	NE	39	41,5	6	8,7			
Nabrojite dva (četiri**) prava pacijenata!	DA	0	0	0	0	-	-	-
	NE	94	100	69	100			
Znate li za Hrvatsku udrugu za promicanje prava pacijenata?	DA	39	41,5	51	73,9	15,63	1	<
	NE	55	58,5	18	26,1			
Ugrožava li zakon o pravima pacijenata prava zdravstvenih radnika?	DA	20	21,3	31	44,9	9,28	1	<
	NE	74	78,7	38	55,1			
Je li dostupna informacija o pravima iz zdravstvenog osiguranja?	DA	27	28,7	20	29	0,02	1	>
	NE	67	71,3	49	71			
Postoji li sukob interesa između pacijenata i osiguravatelja zdrav. usluga?	DA	58	61,7	27	39,1	3,55	1	>
	NE	36	38,3	42	60,9			
Jeste li zatražili dodatne informacije o zdrav. osiguranju? – samo za pacijente	DA	54	57,4	-	-	2,08	1	>
	NE	40	42,6	-	-			
Ako da, jeste li bili zadovoljni ponuđenim odgovorima? – samo za pacijente	DA	12	22,2	-	-	12,16	1	<
	NE	42	77,8	-	-			
***Smatrate li kako pacijent dobiva pravodobnu i dostatnu informaciju?	DA	-	-	29	42	1,75	1	>
	NE	-	-	40	58			
***Imate li kao zdrav. radnik dostatnu informaciju o pravilnicima zdrav. osiguranja?	DA	-	-	12	17,4	29,34	1	<
	NE	-	-	57	82,6			

Skupina A = pacijenti, N = 94; Skupina B = Zdravstveni radnici, N = 69

**Navedena pitanja su prilikom ispitivanja zdravstvenih radnika prilagođena toj namjeni

***pitanja namijenjena samo zdravstvenim radnicima.

prava i još jednim "pogrešnim". Zanimljivo kako ni jedan zdravstveni radnik nije uspio navesti četiri makar i "pogrešno izrečena" (kako smo tijekom obrade podataka interno nazvali neuspjele i opisne pokušaje nabiranja) prava pacijenata.

Svega svaki peti pacijent smatra kako će zakon o pravima pacijenata ugroziti prava zdravstvenih radnika, a čak 44,9% zdravstvenih radnika ima takvo mišljenje.

U obje skupine ispitanika gotovo tri od četiri ih smatra kako je pacijentima nedovoljno dostupna informacija o pravima iz zdravstvenog osiguranja.

Među pacijentima prevladava mišljenje kako postoji sukob interesa između osiguravatelja zdravstvene zaštite (osiguravajuće kuće) i njih kao osiguravatelja, dok među zdravstvenim radnicima prevladava mišljenje kako takvog sukoba interesa nema.

Na postavljeno pitanje zdravstvenim radnicima o tome koliko su obaviješteni o pravilnicima zdravstvenog osiguranja kojima se reguliraju opsezi osigurane zdravstvene zaštite, njih četiri od pet (82,6%) izjavilo je kako nisu dostatno upoznati s istima.

Prema odgovorima pacijenata ispitanika, čak je 57,4% tražilo dodatna objašnjenja o pravima iz osiguranja, a od toga 77,8% nije zadovoljno dobivenim odgovorima.

Tumačenje rezultata

Prema statističkoj obradi dobiveni rezultati govore kako po pitanju poznavanja prava pacijenata nema razlike između dvije skupine ispitanika te se one mogu smatrati jedinstvenim uzorkom u kojem ni jedan ispitanik nije nabrojio zatraženi broj prava pacijenata.

Vidljivo je da pacijenti u većini smatraju nedostatnim i/ili nerazumljivim podatke dobivene od svojih zdravstvenih radnika o vlastitom zdravstvenom stanju, te da i zdravstveni radnici u većini prepoznaju kako pružaju nedostatne informacije svojim pacijentima.

Statistički signifikantni uzorak ispitanika (60) odgovorio je pozitivno na pitanje o tome je li bio podvrgnut općoj anesteziji, te je reprezentativni uzorak ispitanika odgovarao na pitanje je li prije operativnog zahvata dobio na potpis bilo koji oblik pisane suglasnosti za taj zahvat. Njihov odgovor, uz hi kvadrat vrijednost od 3,27, kritično se približava granici od 5% značajne razlike u smislu da pacijenti nisu dali pisanu suglasnost za operacijski zahvat.

Statistički značajna razlika postoji i u rezultatu po kojem je većina ispitanika nezadovoljna dobivenim odgovorima na njihove upite vezane uz zdravstveno osiguranje (hi kvadrat iznosi 12,16 uz stupanj slobode 1 te je p veći od 0,05).

Statistički je značajan dobiveni podatak kako je veći broj zdravstvenih radnika, u odnosu na pacijente, upoznat s postojanjem Deklaracije¹, s nacrtom prijedloga Zakona koji je pripremila HUPPP² i Udrugom.

Postoji razlika u odgovorima između pacijenata i zdravstvenih radnika o mišljenju ugrožava li zakon o pravima pacijenata prava zdravstvenih radnika. Značajno više pacijenata misli kako zakon o pravima pacijenata ne ugrožava zdravstvene radnike, što još više naglašava strah zdravstvenih radnika od uspostave tog zakona u Republici Hrvatskoj. Naime, tek svaki peti pacijent smatra kako će zakon o pravima pacijenata ugroziti prava zdravstvenih radnika, dok 44,9% zdravstvenih radnika misli to isto.

Statistički granično značajna vrijednost hi kvadrat testa pitanja "postoji li sukob interesa između osiguravatelja i pacijenata" upućuju prema većinskom mišljenju kod pacijenata, za razliku od mišljenja među zdravstvenim radnicima, o tome kako sukoba ima.

Rezultati pokazuju kako u odgovorima koji govore o poznavanju prava pacijenata nema signifikantne razlike između ispitanih skupina iako se signifikantno veći broj zdravstvenih radnika nego pacijenata izjašnjava kako je čulo za deklaraciju¹, zakon² i udrugom.

Vrlo je zabrinjavajući podatak prema kojem 82,6% zdravstvenih radnika radi i pruža zdravstvenu uslugu istovremeno smatrajući kako su nedostatno upoznati s pravilnicima prema kojima pružaju zdravstvene usluge. Razlika hi kvadrat testa od 29,34 uz stupanj slobode 1 predstavlja izuzetno značajni podatak o neupućenosti zdravstvenih radnika u one pravilnike koji im određuju svakodnevni

rad s pacijentima.

Na postavljeno pitanje zdravstvenim radnicima o tome koliko su obaviješteni o pravilnicima zdravstvenog osiguranja, kojima se reguliraju opsezi osigurane zdravstvene zaštite, čak četiri od pet izjavljuje kako nisu dostatno upoznati s istima. Ovaj podatak rječitro govori kako zdravstveni radnici nisu u mogućnosti pružiti ovakvu informaciju ukoliko ih pacijent to zatraži. Iz odgovora pacijenata prema kojima je njih 57,4% tražilo dodatna objašnjenja o pravima iz osiguranja, te ih 77,8% nije zadovoljno dobivenim odgovorima, razvidna je općenito nedovoljno jasna prikazanost prava iz osiguranja od samog zdravstvenog osiguranja, tj. osiguravatelja.

Diskusija

Za diskusiju o rezultatima provedenog anketnog upitnika posebno izdvajamo podatak prema kojem gotovo dva od tri operativno liječena pacijenta nije, ili se ne sjeća, potpisalo suglasnost. Operacijski zahvat u općoj anesteziji podrazumijeva i neospornu obvezu na pismeni pristanak prema pozitivnim zakonima u RH.^{9,10} Ovo je u hrvatskom zakonodavstvu okarakterizirano kao kazneno djelo samovoljnog liječenja, a prema stavku 1 i 2 članka 241. Kaznenog zakona Republike Hrvatske⁹, koji kaže:

"Samovoljno liječenje

Članak 241.

(1) Tko drugoga bez njegova pristanka liječi, kaznit će se novčanom kaznom do sto pedeset dnevnih dohodaka ili kaznom zatvora do šest mjeseci.

(2) Doktor medicine ili doktor stomatologije koji poduzme kirurški ili drugi medicinski zahvat na tijelu drugoga bez njegova izričitog i valjanog pisanog pristanka kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine."

Dakle, svih 60 pacijenata ispitanika trebalo je dati pismeni pristanak za operacijski zahvat uz obveznu prvotnu iscrpnu obavještenost o zahvatu i ostalim relevantnim činjenicama, a čak njih 37 izjavljuje da nije taj pristanak dalo. Operacija izvršena bez valjanog pismenog pristanka prema definiciji u kaznenom zakonu RH predstavlja kazneno djelo samovoljnog liječenja.

Slijedom toga, prema ovim rezultatima stječe se dojam kako se kazneno djelo samovoljnog liječenja u Republici Hrvatskoj događa često.

Iako nije bilo temom našeg istraživanja, tijekom svoje prakse nemamo podataka o tome kako se ovo kazneno djelo u sudskoj praksi procesuirala, a još manje sankcionira. Ovo mišljenje temeljimo na tome da niti jednom u pet godina našeg djelovanja nismo nigdje u javnosti čuli, niti bili upozoreni, na ovo kazneno djelo te nismo nikada čuli kako se među brojnim aferama u zdravstvu ikada spominjalo sankcioniranje za samovoljno liječenje. Razlog tome opet se može pripisati nedovoljnom poznavanju prava pacijenata te nerazumijevanju kako se radi o grubom kršenju ljudskih prava.

Podatak iz ovog rada o neupućenosti zdravstvenih radnika u one pravilnike koji im određuju svakodnevni rad s pacijentima navodi na zaključak kako se oni moguće ogrješuju o pravilnike iz nepoznavanja njihova sadržaja. Dakako, ne može postojati opravdanje za činjenje kaznenog djela, no upozoravamo kako je prema rezultatima ankete razvidno da mnogo zdravstvenih radnika nije upoznato ni s pravilnicima niti sa zakonskim odredbama prema kojima svakodnevno rade.

Posebice bi bilo važno ustanoviti imaju li u svom radu zdravstveni radnici počesto teškoća u svojim odlukama kada stručne procjene važnosti pružanja neke zdravstvene usluge za dotičnog pojedinca nisu u skladu s mogućnostima i posljedičnim ograničenjima iz zdravstvenog osiguranja. Stoga smatramo preporučljivim ovakvu studiju izraditi, jer rascjep između mogućnosti zdravstvenog osiguranja i stručnih preporuka zasigurno ne bi smio biti uzrokom kršenja prava pacijenata na informaciju i još manje uzrokom samovoljnog liječenja, a iz rezultata ovog rada to bi upravo moglo biti tako.

Kako svaki treći pacijent smatra da liječnik ima pravo samostal-

no uskratiti obavijest svom pacijentu, te čak svaki drugi kako liječnik ima opravdanje tražiti pacijentovu suglasnost i bez dobre i kvalitetne obaviještenosti o onome za što svoju suglasnost daje, možemo izdvojiti za predmet diskusije i sam odnos pacijenata i zdravstvenih radnika u kojem obje skupine naših ispitanika još uvijek drže paternalistički stav zdravstvenih radnika prema pacijentima normalnim.

Izdvajamo i rezultate kojima se jasno ukazuje na strah među zdravstvenim radnicima od uspostave zakonske zaštite prava pacijenata: 44,9% zdravstvenih radnika misli kako će zakon o pravima pacijenata ugroziti prava zdravstvenih radnika.

Ovakav rezultat vrlo jasno govori o nerazumijevanju ljudskih prava, a koja svojim ispunjenjem ne mogu imati ugrozu drugih ljudskih prava.

Stoga je suštinsko nepoznavanje sadržaja ljudskih prava veliki problem s kojim se trebaju suočiti najprije zdravstveni radnici, odnosno oni koji, vrlo vjerojatno, imaju veći edukacijski kvantum znanja.

Nepriznavanje upravo ovog problema od onih koji vode politiku također je bitna prepreka za uspostavu zaštite prava pacijenata, a što smo ovim rezultatima, nadamo se i jasno, prikazali.

Zaključak

Rezultati anketnog upitnika pokazuju kako nema razloga za odjeljivanje skupine zdravstvenih radnika i pacijenata kada je u pitanju razumijevanje i poznavanje prava pacijenata. Rezultati također ukazuju na značajnu neupućenost svih ispitanika u smisao i sadržaj prava pacijenata te na lošu upoznatost i nedovoljni uvid u opsege zdravstvenog osiguranja.

Između zdravstvenih radnika vlada nedovoljna svijest o važnosti poznavanja svih akata prema kojima su dužni pružiti svoju uslugu, kako prema potpisanom ugovoru o radu koji imaju sa svojim poslodavcem, tako i prema ostalim pozitivnim zakonima RH.

Globalni pomak prema partnerskim odnosima u društvu općenito neizbježno vodi i prema partnerskom odnosu pacijenata prema ostalim čimbenicima u zdravstvenom sustavu. Odgovori na postavljena pitanja u anketi jasno upućuju i na slabu pripremljenost pacijenata na njihov partnerski udio u sustavu zdravstva. Pacijentima mora biti u središtu interesa zaštita prava pacijenata, no kako o pravima premalo znaju, otežano im je uključivanje u partnerske odnose, a time i u odlučivanje o provedbi zaštite pri kršenju prava pacijenata kao i o provedbi preventivnih mjera koje bi mogle spriječiti kršenje prava pacijenata. S druge strane, iracionalni strah zdravstvenih radnika od zaštite ljudskih prava općenito ukazuje na potrebu značajnijeg napora šire zajednice u promicanju prava pacijenata kako bi se osigurala njihova zaštita i prevencija.

Podaci navode na potrebu prvenstveno edukacije zdravstvenih radnika o tome što su i kako se poštivaju prava pacijenata, jer je razvidno kako su upravo zdravstveni radnici ti koji imaju dostupnost sudjelovanju u odlukama kada je u pitanju odlučivanje o zaštiti i promicanju prava pacijenata.

Rezultati dobiveni ovim istraživanjem ukazuju na značajnu potrebu za edukacijom o pravima pacijenata od svih profila zdravstvenih radnika do najšire javnosti.

Na kraju, vrijedno je istaknuti da je rezultatima ove ankete više ispitanika čulo za nacrt prijedloga zakona o pravima pacijenata – a čiji je inicijator bila grupa građana stručnjaka koje je okupila mr. sc. Đula Rušinić Sunara, utemeljiteljica Hrvatske udruge za promicanje prava pacijenata, i koji su sve do provođenja ovog istraživanja bili jedini javni zagovarači donošenja Zakona o pravima, dužnostima i odgovornostima pacijenata – nego što ih je čulo za našu Udrugu, čime je još jednom dokazano kako su djela jača od riječi. Kao što je poznato, promjenom političkih struktura i organa vlasti godine 2004. ingerencije za izradu konačnog prijedloga Zakona o zaštiti prava pacijenata povjerene su Ministarstvu zdravstva i socijalne skrbi Republike Hrvatske. Bilo bi nam drago da im u iznalaženju najboljih rješenja posluže i rezultati provedene ankete. **M**

LITERATURA

1. www.pravapacijenata.hr; Hrvatska udruga za promicanje prava pacijenata: Radna grupa za izradu prijedloga Zakona o pravima, obvezama i odgovornostima pacijenata u sastavu: prof. dr. sc. Biserka Belčić, dr. med., prim. mr. sc. Egidio Čepulić, dr. med., Maja Lacković, dipl. iur., Josip Mađarić, dipl. iur., prof. dr. sc. don Tonči Matulić, Sofija Novak, dipl. iur., prof. dr. sc. Dubravko Orlić, dr. med., prim. dr. sc. Ljubomir Radovančević, dr. med., Mr. sc. Đula Rušinić-Sunara, dr. med., Mr. sc. Antun Sabljak, dipl. iur., doc. dr. sc. Mirko Štifić, akademik Anton Švajger, dr. med., prof. dr. sc. Božidar Vrhovac, dr. med., Split 20. prosinca 2002.
2. Deklaracija o promicanju prava pacijenata u Europi Svjetske zdravstvene organizacije za zemlje članice EZ, Amsterdam, 1994.
3. Konvencija o zaštiti ljudskih prava i dostojanstva ljudskog bića u pogledu primjene biologije i medicine: Konvencija o ljudskim pravima i biomedicini vijeća Europe, Oviedo, 1997. s pojašnjavajućim izvješćem u svezi Konvencije o ljudskim pravima i biomedicini, Strasbourg, 1997.
4. Univerzalna deklaracija UN o ljudskim pravima prihvaćenoj na generalnoj skupštini 1948.
5. Konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda iz 1950.
6. Međunarodni ugovor o civilnim i političkim pravima i Međunarodni ugovor o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966.
7. Konvencija o zaštiti pojedinaca s obzirom na automatsko procesuiranje osobnih podataka iz 1981.
8. Konvencije o pravima djeteta usvojena na Generalnoj skupštini UN 1989.
9. Kazneni zakon RH, NN 110/97.
10. Zakon o zdravstvenoj zaštiti RH, NN 121/03.